

Wildlife Crimes

Problematyka kłusownictwa na rybołowach *Pandion haliaetus* w Polsce

Spis treści

1. Informacje podstawowe o projekcie
2. Opis gatunku oraz problematyka ochrony
3. Przyczyny spadku populacji rybołówów
4. Przykłady kłusownictwa na rybołowach
5. Aspekty prawne kłusownictwa na ptakach drapieżnych
 - 5.1. Definicja kłusownictwa
 - 5.2. Kłusownictwo w myśl Ustawy o ochronie przyrody
 - 5.3. Kłusownictwo w myśl KK
 - 5.4. Orzecznictwo
 - 5.5. Powody dla którego ludzie zabijają ptaki.
6. Powody dla którego ludzie zabijają ptaki
7. Podmioty oraz instytucje zaangażowane do zwalczania kłusownictwa na rybołowach
8. Postępowanie w przypadku znalezienia bądź uzyskania informacji na temat kłusownictwa na rybołowach
9. Metody ograniczania kłusownictwa:
 - 9.1. Edukacja
 - 9.2. Działania prewencyjne
 - 9.3. Ścisła współpraca służb – zarówno na poziomie prewencji, jak i zwalczania bezpośredniego
 - 9.4. Ograniczenie polowań na terenie wybranych akwenów
10. Literatura

1. Informacje podstawowe o projekcie

W związku z trwającym od wielu dekad stopniowym zmniejszaniem się liczebności populacji lęgowej rybołówów, Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych, we współpracy z Komitetem Ochrony Orłów, realizowała w latach 2016-2021 projekt pt.: „Ochrona rybołowa *Pandion haliaetus* na wybranych obszarach SPA Natura 2000 w Polsce”. Projekt był finansowany ze środków Komisji Europejskiej w ramach Programu LIFE oraz środków Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Lasów Państwowych oraz Komitetu Ochrony Orłów. W trakcie projektu podejmowano szereg działań ochronnych, w tym budowę ponad 280 sztucznych gniazd na drzewach i słupach wysokiego napięcia, zarybianie wybranych jezior stanowiących żerowisko gatunku oraz prowadzono monitoring stanowisk i losów wybranych osobników. W trakcie projektu przeprowadzono również wiele spotkań i warsztatów dla rybaków, właścicieli stawów, wędkarzy, ornitologów i urzędników, podczas których omawiano biologię i ekologię gatunku, sytuację krajowej populacji, zagrożenia i metody ochrony. W działania projektu zaangażowano ponad 100 osób, w tym wolontariuszy doglądających rewirów ptaków.

2. Opis gatunku oraz problematyka ochrony

Rybołów jest jednym z najrzadszych lęgowych ptaków szponiastych w Polsce. Gatunek ten umieszczony jest w załączniku I Dyrektywy 2009/147/EC, zwanej dyrektywą Ptasią, w załączniku II konwencji z Bonn oraz w załączniku II konwencji Waszyngtońskiej (CITES). W związku z niepewną sytuacją tego gatunku w Europie, przygotowany został również plan ochrony rybołowa „ACTION PLAN FOR OSPREYS IN EUROPE AND THE MEDITERRANEAN REGION” przyjęty w 2017 roku przez Komitet Stały ds. Konwencji Berneńskiej Rady Europy. W Polskiej Czerwonej Księdze Zwierząt gatunek ma status narażonego na wyginięcie. Opublikowana przez Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków w 2020 r. Czerwona lista ptaków Polski, przygotowana we współpracy z IUCN pokazuje, że mimo podejmowania działań ochronnych rybołowy mają status ten sam status zagrożenia. Zgodnie z obowiązującym rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 16 grudnia października 2016 r. w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt rybołów jest gatunkiem objętym ochroną ścisłą i wymaga ochrony czynnej. Obecnie w Polsce jest bardzo nielicznym gatunkiem, o wysokim statusie zagrożenia, dla którego utrzymanie stabilnej populacji wymaga podjęcia działań ratunkowych.

W latach 2000-2008 liczebność tego gatunku w Polsce nie przekraczała 50 par i wykazywała wyraźną tendencją spadkową - od 53 czynnych stanowisk w 2000 r. do zaledwie 31 w 2008 r. W kolejnych latach liczba zajętych stanowisk nie przekraczała 30 par. Dopiero po 2019 roku pojawiły się nowe stanowiska lęgowe na sztucznych platformach zamontowanych w ramach realizowanego projektu LIFE. W 2020 roku potwierdzono 31 stanowisk rybołówów.

Rybołowy są ptakami długowiecznymi, żyjącymi ponad 20 lat.. Budują one bardzo duże gniazda o średnicy do 150 cm i wysokości 1 metra, które mogą być użytkowane przez wiele lat. W Polsce gniazda umieszczone są najczęściej na wierzchołku wysokich starych sosen, chociaż nie jest rzadkością zasiedlanie platform zamontowanych na słupach wysokiego napięcia. Okres lęgowy rozpoczyna się w połowie kwietnia, kiedy samica składa duże jaja w ciemnobrązowe plamy. Najczęściej w lęgu znajduje się od 2 do 4 jaj. Okres wysiadywania trwa około 5 tygodni, natomiast okres odchowu młodych 7 tygodni. Po wylocie z gniazd młode w dalszym ciągu przebywają w jego pobliżu. Migracja rozpoczyna się pod koniec sierpnia choć niełęgowe osobniki zaczynają przelot już w połowie lipca.

Samce rybołowa cechują się silną filopatrią. Jest to tendencja osobników danego gatunku do powrotu do miejsca pochodzenia. Młode osobniki wracają do regionu, gdzie znajdowało się ich rodzime gniazdo. Niestety, w Polsce z nieznanых powodów, niewiele młodych ptaków przystępuje do lęgów. Prawdopodobnie część z nich nie wraca z zimowisk, a część ginie z różnych przyczyn już na terenie Polski. Rybołów jest gatunkiem wyłącznie rybożernym. W skład jego diety wchodzi zarówno ryby słodkowodne (żyjące w jeziorach i rzekach), jak i morskie. W Polsce poluje najczęściej na jeziorach i stawach hodowlanych, przez co zachodzą sytuacje

konfliktowe z właścicielami i zarządcami tych obiektów. W ciągu sezonu lęgowego trwającego od kwietnia do września, para lęgowa zjada około 170 kg ryb. Korzysta przy tym z kilku zbiorników położonych w najbliższej okolicy.

3. Przyczyny spadku populacji rybołówów:

Obecnie trudno jest wskazać jeden czynnik wpływający na skrajnie niską liczebność rybołowa w Polsce. Prawdopodobnie decyduje o tym kompleks czynników wywierających istotny wpływ na dalsze losy populacji, spośród których za najistotniejsze uznaje się:

- kłusownictwo
- niską zasobność pokarmową żerowisk
- płoszenie w stanowiskach lęgowych i na żerowiskach
- zabudowę mieszkaniową i rekreacyjną, szczególnie w rejonach połowów
- niewystarczającą liczbę miejsc gniazdowych
- wzrost presji ze strony drapieżników
- kolizje z liniami energetycznymi (porażenia)

Wszystkie wymienione zagrożenia zostały zaadresowane w trakcie realizacji projektu LIFE. Niestety, wpływ zespołu realizującego projekt na niektóre czynniki jest ograniczony ze względu na obowiązujące uwarunkowania prawne, społeczne oraz ekonomiczne. Do takich należy kłusownictwo, ograniczona zasobność bazy żerowej oraz presja urbanizacyjna na żerowiskach.

Badania ichtiologiczne oraz analizy gospodarki stawowej prowadzone w ramach projektu wskazują, że w niektórych regionach Polski brak jest optymalnych warunków pokarmowych dla rybołowa. Niewystarczająca baza żerowa wynika między innymi z wysokości i terminów prowadzenia zarybień jezior określanych w operatach rybackich oraz z zanikającej stopniowo hodowli ryb. Powoduje to nierównomierny rozkład wielkości ryb i ich gatunków, a w konsekwencji ogranicza liczbę ryb o wielkości i wadze atrakcyjnej dla rybołówów. Poważnym problemem może też być nieodpowiednia przejrzystość wody, co obniża sukces łowiecki rybołowa i w konsekwencji również sukces lęgowy. Zasobność pokarmowa jest szczególnie istotna w odchowie piskląt. Poole i in. (2002) stwierdzili, że brak pokarmu może być główną przyczyną śmiertelności wśród piskląt rybołowa. Większość piskląt umiera w ostatnich tygodniach przed wylotem, gdy potrzebują największej ilości pokarmu, a ptaki dorosłe nie są w stanie go zapewnić. W trakcie trwania projektu zjawisko takie nie zostało stwierdzone wśród krajowej populacji.

W Polsce większość rybołówów gniazduje w oddaleniu od siedzib ludzkich oraz szlaków komunikacyjnych. Silny rozwój zabudowy mieszkaniowej i rekreacyjnej przyczynia się do zmniejszania dostępności preferowanych miejsc lęgowych. Zabudowa brzegów jezior oraz użytkowanie rekreacyjne zbiorników z wykorzystaniem łodzi motorowych i skuterów utrudnia korzystanie z żerowisk.

Niniejsze opracowanie poświęcone jest czynnikowi wskazywanemu przez wielu, jako główny powód, który doprowadził do niskiej liczebności rybołówów w Polsce - prześladowaniu na żerowiskach. Odnotowywane co roku przypadki znalezienia zastrzelonych lub rannych ptaków potwierdzają, że kłusownictwo, jako proceder jest obecne w naszym kraju i z pewnością negatywnie wpływa na populację rybołówów. Powtarzające się informacje o płoszeniu ptaków rybożernych, wśród których jest również rybołów, wskazują na to, że człowiek wywiera silną presję na ten gatunek. Płoszenie ptaków wpływa negatywnie na ich sukces łowiecki, a tym samym również na sukces lęgowy. Niestety, zdarzają się również przypadki celowego zatrucia rybołówów lub przypadkowe zaplątywanie się w sieci rybackie.

Zawarte w tabeli nr 1 dane wskazują, że kłusownictwo jest odnotowywane jako główny czynnikiem strat odnotowywanych w populacji rybołowów w ciągu ostatnich 45 lat.

Informacje o kłusownictwie w Polsce na rybołowach. (źródło KOO)

Przyczyna śmiertelności Known mortality causalities	Okres wzrostu 1975-1999*	Okres spadku 2000-2019*/**
Zastrzelone / shot	38	30
Kolizje z liniami energetycznymi Electricuted	16	26
Pozostałe & Nieznane Other and unknown (shot ?)	46	44
Razem Total	100% [n= 166]	100% [n=144]

* centrala obrączkowania ptaków

**kartoteka KOO

4. Przykłady kłusownictwa na rybołowach

Proponuję zmianę zapisu: „Zjawisko kłusownictwa na rybołowach w Polsce występuje, o czym świadczą stwierdzenia rannych lub martwych ptaków na skutek działalności człowieka. Skala tego zjawiska jest jednak z wielu przyczyn, trudna do oszacowania. Kłusownikom zależy, aby proceder nie został wykryty, zabite lub postrzelone ptaki spadają w losowych miejscach, a ich znalezienie przez człowieka jest kwestią przypadku. Z kolei informacje o części stwierdzonych przypadków kłusownictwa nie są zgłaszane do organów ochrony przyrody. Dodatkowo niektóre z odnotowywanych przypadków są źle udokumentowanych.

Poniżej prezentujemy wybrane przykłady zdarzeń dotyczących zastrzelenia lub ranienia rybołowów:

1. W 2011 roku rybołów został znaleziony w we wsi Lubianków w okolicy Głowna, Nadleśnictwo Brzeziny. Miejsce znalezienia ptaka znajduje się kilkaset metrów od stawów hodowli ryb. Postrzelonego ptaka znalazł rolnik o czym powiadomił myśliwych z koła łowieckiego „Sokół”, którzy zawieźli go do Leśnictwa Miejskiego w Łodzi, gdzie podjęto próbę leczenia. Sprawę badała Prokuratura Rejonowa w Zgierzu, jednakże ze względu na brak możliwości wykrycia sprawcy, postępowanie umorzono.

2. W 2017 roku Na terenie Nadleśnictwa Czarniejewo w pobliżu miejscowości Pobiedziska fotograf przyrody znalazł postrzelonego rybołowa, o czym poinformował ornitologów. Ptak został prawdopodobnie pomyłkowo postrzelony w trakcie polowania zbiorowego, które było organizowane na terenie rozlewisk. Ptak został przetransportowany do ośrodka rehabilitacyjnego PZŁ w Czempiniu. Ze względu na poniesione rany konieczna była amputacja jednego skrzydła, mimo dalszego leczenia ptak padł po tygodniu od zdarzenia. Zgłoszenia sprawy do organów ścigania dokonali m.in. leśnicy z Nadleśnictwa Czarniejewo, którzy przekazali wszystkie zebrane przez straż leśną materiały. Ze względu na brak świadków zdarzenia i brak możliwości ustalenia sprawcy, sprawa została umorzona.

3. W dniu 9 kwietnia 2020 r. znaleziono martwego rybołowa, natomiast w dniu 17 maja znaleziono rannego rybołowa w okolicy miejscowości Stare Kurowo. Obydwa ptaki znalezione zostały w odległości kilku kilometrów od stawów rybackich w miejscowości. Ptaki zidentyfikowane przez leśników i ornitologów z Komitetu Ochrony Orłów zostały przekazane do ośrodka rehabilitacji zwierząt w Wielgowie. Przeprowadzona sekcja zwłok wykazała obecność śrutu w ciele. W wyniku zawiadomienia przez Nadleśnictwo Strzelce Krajeńskie Komenda Policji w Drezenku wszczęła postępowanie dochodzeniowe o przestępstwo określone w art. 35. ust. 1a ustawy o ochronie zwierząt. 20 czerwca 2021 r. Komisariat Policji w Drezenku zawiadomił Nadleśniczego w Strzelcach Krajeńskich o niewniesieniu wniosku o ukaranie do sądu, ze względu na niewykrycie sprawcy czynu i zarazem o umorzeniu dochodzenia.

5. Aspekty prawne kłusownictwa na ptakach drapieżnych

5.1. Definicja kłusownictwa

Kłusownictwo to zabijanie, chwywanie lub ściganie zwierzyny oraz odławianie z naruszeniem obowiązującego prawa, bez wymaganych uprawnień, w niedozwolony prawem sposób, a także w niedozwolonym czasie lub miejscu. Dotyczy gatunków zwierząt chronionych zgodnie z przepisami określonymi w Rozporządzeniu Ministra Środowiska w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt oraz gatunków ssaków i ptaków łownych, dla których zasady polowania określają przepisy z dnia 13 października 1995 r. - Prawo łowieckie (Dz. U. 1995 Nr 147 poz. 713, ujedn. Dz. U. z 2020 r. poz. 67, 148).

5.2. Kłusownictwo w myśl UoP

Kłusownictwo rozpatrywane jest jako jedna z czynności podlegających zakazom w stosunku do dziko występujących zwierząt z gatunków objętych ochroną na podstawie art. 52 ust. o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r. Należą do nich następujące zakazy:

- 1) umyślnego zabijania;
- 2) umyślnego okaleczania lub chwytania;
- 3) umyślnego niszczenia ich jaj lub form rozwojowych;
- 4) transportu;
- 5) chowu;
- 6) zbierania, pozyskiwania, przetrzymywania lub posiadania okazów gatunków;
- 7) niszczenia siedlisk lub ostoi, będących ich obszarem rozrodu, wychowu młodych, odpoczynku, migracji lub żerowania;
- 8) niszczenia, usuwania lub uszkodzenia gniazd, mrowisk, nor, legowisk, żeremi, tam, tarlisk, zimowisk lub innych schronień;
- 9) umyślnego uniemożliwiania dostępu do schronień;
- 10) zbywania, oferowania do sprzedaży, wymiany lub darowizny okazów gatunków;
- 11) wwożenia z zagranicy lub wywożenia poza granicę państwa okazów gatunków;
- 12) umyślnego przemieszczania z miejsc regularnego przebywania na inne miejsca;
- 13) umyślnego wprowadzania do środowiska przyrodniczego.

Działanie takie podlega karze określonej w art. 131 ust 14.: ww. ustawy. Kto bez zezwolenia lub wbrew jego warunkom narusza zakazy w stosunku do roślin i zwierząt lub grzybów objętych ochroną gatunkową – podlega karze aresztu albo grzywny.

Na podstawie art. 132 Ustawy o ochronie przyrody - orzekanie w sprawach, o których mowa w art. 127 i 131, następuje na podstawie przepisów Kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia. Organem upoważnionym do prowadzenia czynności wyjaśniających jest Policja.

5.3. Kłusownictwo w myśl KK

W przypadku kłusownictwa na gatunkach chronionych, np. rybołowach, postępowania prowadzone są w oparciu o przepisy zawarte w ustawie o ochronie przyrody oraz kodeksie karnym.

Przepisy statuujące normy karnoprawne dotyczące ochrony gatunkowej są zamieszczone w rozdziale XXII ustawy z dnia 6 czerwca 1997 roku Kodeks karny (dalej: k.k.), zatytułowanym Przystępstwa przeciwko środowisku. W swojej istocie każdy z nich może dotyczyć takiego gatunku jak rybołów.

Najpoważniejszą ingerencją w środowisko przyrodnicze stanowi jego zniszczenie. Czyn ten określony został w art. 181 k.k. Karze podlega zatem ten, kto:

§ 1. Kto powoduje zniszczenie w świecie roślinnym lub zwierzęcym w znacznych rozmiarach, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 2. Kto, wbrew przepisom obowiązującym na terenie objętym ochroną, niszczy albo uszkodza rośliny lub zwierzęta powodując istotną szkodę, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

§ 3. Karze określonej w § 2 podlega także ten, kto niezależnie od miejsca czynu niszczy albo uszkodza rośliny lub zwierzęta pozostające pod ochroną gatunkową powodując istotną szkodę.

§ 4. Jeżeli sprawca czynu określonego w § 1 działa nieumyślnie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

§ 5. Jeżeli sprawca czynu określonego w § 2 lub 3 działa nieumyślnie, podlega grzywnie albo karze ograniczenia wolności.

5.4. Orzecznictwo

Mankamentem zapisów z art. 181 k.k. jest brak zdefiniowanej minimalnej listy kryteriów, przy spełnieniu których czyn będzie musiał być uznany za przynoszący szkodę oraz znaczącą szkodę. Określenie „znaczące rozmiary” nie stanowi trudności prawnych do interpretacji jednakże odnosi się najczęściej do powierzchni lub np. znacznej liczby roślin lub znacznej liczby zwierząt. Odnośnie do rybołówów zabicie pojedynczego ptaka stanowi istotną stratę dla populacji, ale udowodnienie, że to znaczna strata może być niemożliwe. Można jednak posiłkować się zapisami m.in. rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 30 grudnia 202 r. w sprawie poważnych awarii objętych obowiązkiem zgłoszenia do Głównego Inspektora Ochrony Środowiska, gdzie wymienione „trwałe uszkodzenie lub zniszczenie jednego lub kilku elementów przyrodniczych środowiska na obszarze poddanym pod ochronę na podstawie przepisów o ochronie przyrody. Innym wskazaniem jest ustawa z 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku, w którym czytamy, że znaczące negatywne oddziaływanie na obszar Natura 2000 – to oddziaływanie na cele ochrony obszaru Natura 2000, w tym w szczególności działania mogące pogorszyć stan gatunków, stan siedlisk przyrodniczych lub stan siedlisk gatunków roślin i zwierząt, dla których ochrony został wyznaczony obszar Natura 2000. Stanowiska lęgowe rybołówów znajdują się w większości na obszarach sieci Natura 2000, w których rybołowcy są opisane jako przedmiot ochrony na terenie danego obszaru.

6. Powody dla którego ludzie zabijają ptaki.

Weryfikacja powodów dla których kłusownictwo na rybołowach jest ciągle obecne w Polsce opiera się jedynie na ogólnych poglądach wyrażanych przez osoby zajmujące się tą problematyką. Najczęściej pojawiający się argument, to wskazanie na potrzebę ochrony swojego majątku, gospodarstwa lub ograniczenie swoich strat w prowadzonej działalności gospodarczej. Uwagi te kierowane są w odniesieniu do grupy najczęściej podejrzewanej o kłusownictwo, czyli właścicieli stawów hodowli ryb. Można wskazać, że drapieżnictwo rybołówów na terenie stawów hodowlanych przyczynia się do strat w gospodarce stawowej. Para rybołówów z młodymi, które w trakcie sezonu lęgowego zjadają około 170 kg ryb mogą spowodować straty wynoszące kilka tysięcy złotych. Rybołowcy polują głównie na karpie, leszcze, liny i karasie wybierając osobniki o wadze od 150 do 500 gram (średnio 300 gram). Można to uznać za znaczącą szkodę w prowadzonej działalności gospodarczej, za którą nie ma możliwości uzyskania rekompensaty.

Rybołowcy, które polują nawet w odległości 20 km od gniazda nie korzystają jednak z jednego zbiornika. Dodatkowo znaczna część rybołówów, która pada ofiarą kłusowników, to ptaki migrujące na wiosnę lub na jesieni. Przebywają wtedy w danym rejonie nie dłużej, niż kilka dni. Nie są to więc ptaki, które mogą doprowadzić do istotnych strat w gospodarstwie hodowlanym.

Należy zauważyć, że problem kłusownictwa ptaków na terenie zbiorników wodnych nie dotyczy jedynie rybołówów. Obejmuje on także nielegalne odstrzały kormoranów, czapli czy śmieszek. Możliwe, że rybołowcy, jako gatunek nie są celem kłusowników. Strzelanie do nich może być efektem próby eliminowania innych ptaków, które polują na ryby.

Innym powodem kłusownictwa jest prawdopodobnie brak umiejętności rozpoznawania ptaków przez osoby wykonujące odstrzały lub też brak zrozumienia skutków swojego postępowania, w trakcie polowań na ptaki. Odnotowane zdarzenia z ubiegłych lat potwierdzają, że do upadków ptaków dochodziło w następstwie zdarzeń mających miejsce w pobliżu organizowanych polowań na ptaki łowne na terenach akwenów. W takich sytuacjach rybołowcy padały prawdopodobnie przypadkowo.

Ostatnim i najmniej zbadanym powodem łamania prawa jest chęć zysku. Możliwe jest bowiem że istnieją osoby, które prowadzą nielegalną działalność polegającą na sprzedaży jaj ptaków chronionych, sprzedaży piskląt lub wypchanych ptaków. Takie zdarzenia były potwierdzane przez ornitologów w przypadku innych gatunków ptaków drapieżnych i możliwe, że w odniesieniu do rybołówów taki proceder ma również miejsce.

7. Podmioty oraz instytucje zaangażowane do zwalczania kłusownictwa na rybołowach

Organizacje pozarządowe

Obserwatorzy ptaków zrzeszeni są w stowarzyszenia wykonujące szereg działań społecznych lub na rzecz prowadzenia działań monitoringowych lub ochrony gatunków. Członkowie takich organizacji, jak Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków lub Komitet Ochrony Orłów prowadzą stały monitoring ptaków, a ich częsta obecność w terenie sprawia, że to oni najczęściej znajdują zabite ptaki lub są jako pierwsi o takim zdarzeniu informowani. Regularnie zgłaszają popełnienie wykroczenia na policję oraz organom ochrony środowiska. W przypadku zgłoszenia o znalezieniu ptaka zabitego bądź rannego, koordynatorzy regionalni Komitetu Ochrony Orłów udają się na miejsce znalezienia ptaka i dalej prowadzą działania mające na celu zabezpieczenie rannego zwierzęcia oraz szczegółowe oględziny miejsca. Bliska współpraca koordynatorów regionalnych KOO z jednostkami Lasów Państwowych i RDOŚ oraz ośrodkami rehabilitacji zwierząt pozwala podjąć szybkie działania, które często kończą się uratowaniem zwierzęcia.

Regionalne Dyrekcje Ochrony Środowiska

Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska pełni funkcję administracji rządowej niezespólonej, realizując zadania przewidziane w ustawach o ochronie przyrody i ochronie środowiska na terenie województwa. Jest to więc regionalny organ odpowiedzialny za stan zachowania i ochrony gatunków objętych ochroną. Informacje o zabiciu lub ranieniu rybołowów muszą zostać przekazywane do RDOŚ. Po uzyskaniu informacji o przestępstwie takim jak kłusownictwo na rybołowach, RDOŚ zgłasza sprawę do organów ścigania lub do prokuratury wraz z uzasadnieniem. W uzasadnieniu RDOŚ zamieszcza opis zdarzenia, podstawę prawną zgłoszenia, ale również uzasadnia dlaczego nielegalne zabicie np. rybołowa jest znaczącą stratą dla środowiska, co może stanowić podstawę do ukarania sprawców w oparciu o art. 181 kodeksu karnego. W przypadku wszczęcia postępowania oraz przekazania sprawy do sądu, to RDOŚ jest stroną w postępowaniu o znaczącym zniszczeniu środowiska. To na RDOŚ spoczywa obowiązek udowodnienia znaczącej szkody w środowisku, jaką jest zabicie rybołowa lub innego rzadkiego gatunku.

Straż Leśna

Straż leśna Lasów Państwowych została powołana w celu zapobiegania popełnianiu przestępstw na terenach leśnych. Straż ma szerokie uprawnienia przy wykonywaniu swoich zadań, w tym m.in. do legitymowania osób podejrzanych o popełnienie przestępstwa lub wykroczenia, jak również świadków przestępstwa lub wykroczenia. Straż może też zatrzymywać i prowadzić kontrolę środków transportu na obszarach leśnych, ujęcia na gorącym uczynku sprawcy przestępstwa lub wykroczenia albo w pościgu podjętym bezpośrednio po popełnieniu przestępstwa oraz jego doprowadzenia do Policji. Straż leśna prowadzi swoje działania poprzez obserwacje i zbieranie innych źródeł informacji, które umożliwiają wykrycie nawet na etapie przygotowania do przestępstwa – aktywność prewencyjna służb patrolowo-interwencyjnych, monitoring leśny, wymiana informacji pomiędzy służbami. Dzięki stałej obecności w terenie i szerokim uprawnieniom, funkcjonariusze Straży Leśnej są często angażowani do prowadzenia pierwszych czynności na miejscu zdarzenia. Straż powinna zabezpieczyć teren, dokonać pierwszych oględzin, a następnie sprawę przekazać policji.

Policja

Organy ścigania mają pełne uprawnienia i obowiązki do podjęcia wszelkich działań w celu ustalenia sprawców wykroczenia lub przestępstwa. Wszystkie zdarzenia związane z kłusownictwem na rybołowach powinny być niezwłocznie zgłoszone do lokalnej komendy policji. Policja po otrzymaniu zgłoszenia o popełnieniu wykroczenia lub podejrzeniu popełnienia przestępstwa zobowiązana jest do przeprowadzenia niezbędnych czynności w celu ustalenia stanu faktycznego dotyczącego zdarzenia oraz ustaleniu sprawcy. Do zadań policji należy przede wszystkim zabezpieczenie i ochrona miejsca zdarzenia, zebranie informacji i okoliczności dotyczących przedmiotu sprawy, jak również zabezpieczenie śladów oraz innych potencjalnych dowodów w sprawie. Funkcjonariusze policji powinni przy tym dołożyć należytej staranności i podjąć wszelkie możliwe kroki, aby ująć sprawcę. Każde z takich zdarzeń powinno być traktowane przez Policję priorytetowo, a fakt, że sprawa dotyczyć będzie zabicia zwierzęcia nie powinna stanowić przesłanki do potraktowania sprawy bez należytej wnikliwości. W przypadku możliwości wskazania sprawcy policja kieruje sprawę do sądu, a następnie dalej bierze udział w procedurze wyjaśniającej okoliczności zdarzenia.

8. Postępowanie w przypadku znalezienia bądź uzyskania informacji na temat kłusownictwa na rybołowach

Osoba, która znajduje lub dowiaduje się o takim zdarzeniu powinna poinformować Regionalną Dyрекję Ochrony Środowiska lub organy ścigania. Zdarza się jednak, że informacja jest przekazywana w pierwszej kolejności do jednostek Lasów Państwowych lub kół łowieckich. Informacja o zdarzeniu pozyskana przez RDOŚ lub inną instytucję powinna zostać przekazana do organów ścigania. Składane zawiadomienie powinno być uzupełnione o szczegółowy opis miejsca zdarzenia, opis sytuacji, stanu znalezionej ptaka oraz wszelkie szczegóły dotyczące zdarzenia, które mogą mieć znaczenie przy określaniu przyczyn zabicia lub ranienia ptaka. Organy ścigania na podstawie zawiadomienia wszczynają postępowanie mające na celu wniesienie wniosku o ukaranie sprawców czynu. W przypadku przekazania wniosku o ukaranie do sądu, wszczynana jest sprawa przez prokuraturę regionalną.

Osoba, która znajdzie rannego ptaka może także zawiadomić najbliższy punkt weterynaryjny lub najbliższy ośrodek rehabilitacji dzikich zwierząt. Możliwe jest także poinformowanie lokalnych pracowników Lasów Państwowych, którzy przekazują informację do Straży Leśnej. W każdym przypadku znalezionej rannego ptaka należy zabezpieczyć go tak, aby nie doznał innych urazów, ani też nie oddalił się mimo rany.

9. Metody ograniczania kłusownictwa:

9.1. Edukacja

Działania edukacyjne dotyczące szkodliwości oraz nielegalności zabijania rybołówów powinny być prowadzone w sposób regularny i ciągły w długiej perspektywie czasu. Konieczne jest przy tym zaangażowanie różnych grup interesariuszy bezpośrednio związanych z utrzymaniem siedlisk rybołówów w niepoproszonym stanie.

Przede wszystkim działania edukacyjne powinny być kierowane do wąskiej grupy docelowej, jaką są właściciele stawów hodowli ryb oraz zarządców jezior i wędkarzy. Prowadzone w ramach projektu LIFE warsztaty pokazały, że jest to grupa otwarta na rozmowę i współpracę. Przedstawiciele tej grupy sami wskazywali, że wśród nich mogą być obecne osoby, które nie przestrzegają przepisów prawa. Kierowane do nich informacje powinny uwzględniać ich potrzeby oraz straty finansowe jakie dla nich generuje obecność rybołówów. Z drugiej strony, w oparciu o opracowania naukowe i monitoring należy prezentować rybołow, jako gatunek nie przynoszący znaczących szkód w gospodarce, a więc nie stanowiący zagrożenia dla funkcjonowania gospodarki rybnej. Konieczne jest zbudowanie przeświadczenia o odpowiedzialności rybactwa śródlądowego za dobry stan populacji jednego z najcenniejszych gatunków ptaków drapieżnych w Polsce.

Kampania edukacyjna może także opierać się na integracji środowiska hodowców ryb i ornitologów. Bezpośredni kontakt i współpraca w realizacji zadań ochronnych potęguje wrażenie odpowiedzialności za populację rybołówów, co przyczynia się do lepszej jego ochrony także na łowiskach. Prowadzone działania na terenie stawów hodowlanych były pozytywnie odbierane przez gospodarzy, którzy z zaciekawieniem i sympatią zaczęli się odnosić do tego gatunku.

Działania edukacyjne powinny być także kierowane do ogółu społeczeństwa, tak aby podnieść wiedzę u mieszkańców o zagrożeniach, jakie czyhają na rybołowy, a także wywołać społeczną niezgodę na dalsze przypadki kłusownictwa. Realizowane w projekcie działania informacyjne spotkały się z dobrym przyjęciem społecznym. Powinny być one kontynuowane i powtarzane w długiej perspektywie.

Należy jednak wskazać, że samo prowadzenie działań edukacyjnych, zwiększających świadomość społeczeństwa, nie przekłada się na ograniczenie kłusownictwa ptaków chronionych. Opisane w publikacji Byers B.A. (2003) działania edukacyjne wskazują, że, kampanie edukacyjne i zwiększające świadomość, prowadzone bez wdrożonych zmian prawnych nie wpływały na ograniczenie kłusownictwa.

9.2. Działania prewencyjne

Prowadzenie działań polegających na ograniczeniu kłusownictwa na stawach powinno być poprzedzone weryfikacją szczegółową zakresu strat jakie w swoim rewirze mogą generować rybołowy. Na podstawie monitoringu wizyjnego z gniazd rybołówów wiemy, że w okresie sezonu lęgowego od kwietnia do sierpnia, rodzina rybołówów zjada około 170 kg ryb. Dzięki założonym na dorosłe osobniki nadajnikom GPS wiemy także, że rybołowy w swoim rewirze korzystają z różnych zbiorników. Po drugie, konieczne jest określenie procentowego udziału strat powodowanych przez rybołowy w gospodarce stawowej konkretnych stawów. Jest to związane z prowadzeniem rozmów i edukacji środowiska rybackiego w oparciu o konkretne informacje i dane wskazujące, czy rybołowy są problemem dla prowadzonej działalności gospodarczej.

Jak pokazują przykłady z podobnych zdarzeń, w celu ograniczenia kłusownictwa konieczna jest bliska współpraca organów państwowych odpowiedzialnych za ochronę przyrody i jej monitorowanie oraz ornitologów i wszystkich potencjalnie zainteresowanych np.: leśników i straży leśnej, straży rybackiej i związków rybackich oraz wędkarskich. Współpraca potrzebna jest zarówno w działaniach związanych z edukacją społeczeństwa, jak i w kwestii wykrywania popełnienia przestępstw, bądź zamiaru ich popełnienia. Konieczny jest wzrost zaangażowania organów ścigania w procesie wykrywania sprawców, w który powinni być włączeni biegli sądowi oraz eksperci. Kluczowe wydaje się jednak uświadomienie powagi popełnianych przestępstw i ich wpływu na populację rybołówów.

Zwalczanie kłusownictwa wymaga w dalszej mierze pełnego rozpoznania stopnia zagrożenia kłusownictwem. Dane zbierane obecnie są często niepełne, a dokumentacja związana ze sprawami z ubiegłych lat nie jest przechowywana. Baza danych upadków rybołówów oraz ich przyczyn jest nie pełna, a potencjalna szara strefa kłusownictwa trudna do oszacowania. Nie są zachowane dane dot. przyczyn upadków, wyniki sekcji, dokumenty opisujące zdarzenie i postępowania w celu ujęcia sprawców. Nie są też prowadzone badania toksykologiczne ptaków. Wszystkie te czynniki wpływają na małą ilość danych oraz brak publikacji określających stopień zagrożenia kłusownictwem dla populacji rybołówów w Polsce.

9.3. Ścisła współpraca służb – zarówno na poziomie prewencji, jak i zwalczania bezpośredniego

Zapobieganie zjawisku kłusownictwa na rybołowach wymaga bliskiej współpracy organów ochrony przyrody, ornitologów oraz osób zarządzających stawami i jeziorami. Potrzebne jest także zaangażowanie leśników oraz innych instytucji mających wpływ na siedliska rybołówów. Z racji posiadanych danych o wpływie kłusownictwa na populację rybołówów i wielkiej wagi, jaką należy przykładąć do każdego osobnika

gniazdującego w Polsce ochronę rybołówów przed kłusownictwem należy traktować priorytetowo w skali kraju.

Współpraca pomiędzy ornitologami oraz leśnikami jest utrzymywana. Organizacja wspólnych spotkań i szkoleń może się przyczynić do zacieśniania współpracy i wypracowania nowych metod działania prewencyjnego. Istotne jest również włączenie innych służb i organów, które są obecne w terenie i posiadają narzędzia oraz uprawnienia do podejmowania działań mogących ograniczyć kłusownictwo. Do takich grup należy przede wszystkim policja, ale także Straż Rybacka. Właściwe przeszkolenie tych grup oraz wzrost ich wiedzy na temat szkodliwości kłusownictwa na rybołowach oraz metody jakimi kłusownicy się posługują w czasie polowania na rybołowcy może spowodować zwiększoną czujność członków tych służb i może mieć również działanie odstraszające.

9.4. Ograniczenie polowań na terenie wybranych akwenów

Obszary zbiorników wodnych wykorzystywanych przez rybołowcy jako żerowiska powinny być wyłączone z obwodów łowieckich. Stawy hodowli ryb, rozlewiska, zbiorniki zaporowe lub jeziora, które zostaną przez ornitologów oraz regionalne dyrekcje ochrony środowiska uznane za miejsca żerowania rybołówów powinny być miejscami gdzie nie są prowadzone żadne aktywności łowieckie związane z wykorzystaniem broni. Na tych akwenach nie powinno być dopuszczone prowadzenie odstrzałów kormoranów na podstawie indywidualnych zgód wydanych przez RDOŚ, lub taki odstrzał powinien być prowadzony wyłącznie pod nadzorem pracowników RDOŚ

Literatura;

Education, communication and outreach (ECO) success stories: solving conservation problems by changing behavior. U.S. Fish and Wildlife Service National Conservation Training Center Division of Education Outreach report. <https://www.conservationevidence.com/individual-study/3117>

Wpływ polowań na ptaki i sposoby ograniczania ich negatywnego oddziaływania – Cezary Mitrus, Adam Zbyryt Ornis Polonica 2015, 56 309-327

Populacja łęgowa rybołowa Pandion haliaetus w Zachodniej Części Polski w Latach 2011-2019 Jerzy Ptaszyk, Michał Bielewicz Przegląd Przyrodniczy XXXI, 1 (2020) 100-118

Śmiertelność ptaków w warunkach stawów rybnych – Damian Wiehle, Zbigniew Bonczar, Notatki Ornitologiczne 2007, 48: 163-173

Karnoprawna ochrona zwierząt łownych – Marcin Raba, Prokuratura i Prawo 9, 2010

*Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu LIFE
Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej
oraz Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe i Komitetu Ochrony Orłów*